

**Nota van Antwoord
Zienswijzen op het
ontwerp Programma
Aanpak Stikstof
2015-2021**

1

Algemeen

1.1 Proces

Betrokkenheid bij PAS-programma

1. Een inspreker vraagt hoe je op de hoogte kan blijven van veranderingen die ten opzichte van het ontwerp PAS-programma worden doorgevoerd.
2. Communicatie over de uitvoering van herstelmaatregelen is essentieel vanwege de impact van de herstelmaatregelen op de omgeving.
3. Diverse sprekers vragen om geïnformeerd en betrokken te worden bij de uitwerking van de PAS, monitoring en bijsturing en eventuele wijzigingen van het PAS-programma.
4. Als het PAS-programma in werking treedt is een voorlichtingsronde met workshops nodig voor specifieke sectoren.

Antwoord:

1. Het programma zoals het is vastgesteld is op de gebruikelijke wijze openbaar, onder andere door bekendmaking op de website <http://pas.natura2000.nl> en door publicatie in de Staatscourant. Voor vragen kunt u altijd terecht bij uw provincie.
2. De bevoegde gezagen kunnen in het kader van de beheerplannen communiceren over de herstelmaatregelen.
3. Ook in het vervolgproces zullen belanghebbenden op verschillende momenten betrokken worden. De bestaande contacten met partijen zullen worden voortgezet. Provincies kunnen belanghebbenden betrekken bij de discussie over de beleidsregels en bij actualisering van de prioritaire projectenlijst. Bij de uitwerking van de PAS zullen de provincies de gemeenten betrekken. Ook bij monitoring en bijsturing zullen belanghebbende partijen betrokken worden. Bij externe audits van AERIUS wordt het bedrijfsleven op de hoogte gehouden en soms betrokken. Indien wijziging van het PAS-programma aan de orde is, volgt een nieuwe inspraakronde waarbij een ieder een zienswijze kenbaar kan maken.

1.2 Opzet Programma aanpak stikstof

Steunbetuiging

In veel zienswijzen wordt steun uitgesproken voor het Programma aanpak stikstof. De noodzaak van een programmatische aanpak wordt onderkend en de opzet van het systeem wordt op hoofdlijnen onderschreven.

Antwoord:

Hiervan wordt kennisgenomen.

2

Ambitie

Balans economie en natuur

1. Met de PAS wordt de natuur onvoldoende beschermd.
2. Een inspreker vindt dat het PAS-programma negatieve gevolgen heeft voor de bedrijfsvoering van een melkveehouderijbedrijf. Hiermee is geen rekening gehouden.
3. Het doel van de PAS zou verlaging van de emissie en depositie van stikstof moeten zijn, maar is vooral ingericht om verdere uitbreiding van de veehouderij mogelijk te maken.
4. Het verband tussen economische ontwikkeling en het Programma aanpak stikstof is niet duidelijk.
5. De aanwezigheid van relatief veel Natura 2000-gebieden verzwakt de economische positie van een regio, bijvoorbeeld doordat agrarische bedrijven worden belemmerd in hun ontwikkeling. Het Rijk zal daarom voor nieuwe economische impulsen moeten zorgen.

Antwoord:

1. De PAS combineert twee strategieën om de natuurdoelen van Natura 2000 zeker te stellen. Ten eerste door het blijvend laten dalen van de stikstofdepositie door het nemen van maatregelen aan de bron. Ten tweede door het uitvoeren van herstelmaatregelen voor stikstofgevoelige natuur. Een deel van de daling van de stikstofdepositie wordt ingezet als ontwikkelingsruimte voor nieuwe of uitbreiding van bestaande economische ontwikkelingen die stikstofemissie veroorzaken. Omdat economische ontwikkelingen mogelijk blijven onder voorwaarde dat de gestelde natuurdoelen worden gehaald, is de PAS goed voor economie en natuur. Nederland voldoet hiermee aan de Europese richtlijnen.
2. Ten opzichte van de huidige bestaande situatie creëert de PAS geen nieuwe belemmeringen voor de bedrijfsvoering.
3. De PAS heeft tot doel het beschermen en ontwikkelen van kwetsbare, voor stikstofgevoelige natuur en het tegelijkertijd ruimte geven aan economische ontwikkelingen. Verlaging van emissie als gevolg van de dalende trend en de inzet van brongerichte maatregelen draagt bij aan het natuurdoel. Een deel van de daling van de depositie mag worden gebruikt voor economische ontwikkelingen, waaronder uitbreiding van de veehouderij. Per saldo daalt echter de depositie. Naar aanleiding van de zienswijzen is de doelstelling van het programma verduidelijkt.
4. Door het bestaande stikstofbeleid daalt de stikstofdepositie. Daarnaast worden maatregelen genomen om de natuur weerbaarder te maken tegen stikstof. De PAS bepaalt dat een deel van de daling van de stikstofdepositie mag worden ingezet voor economische ontwikkeling. De economie kan hierdoor met 2,5% per jaar groeien, zonder dat de depositiedaling in gevaar komt. Bovenop het bestaande beleid voorziet de PAS in een aanvullend pakket landbouwmaatregelen. Van de depositiedaling die hier het gevolg van is, is ten minste 56% beschikbaar als ruimte voor ontwikkelingen in de veehouderij.
5. Eén van de doelen van de PAS is juist het mogelijk maken van economische ontwikkelingen, ook voor agrarische bedrijven. Overigens heeft natuur ook een economische waarde.

4

Bronbeleid

4.1 Brongerichte maatregelen landbouw

1. Een inspreker vraagt wat bedoeld wordt met 'gemiddeld' in de afspraak dat landelijk gemiddeld 56% van het effect op de depositiedaling beschikbaar komt als depositie- en ontwikkelingsruimte voor de landbouwsector. Als er regionale verschillen zijn, wat is daar dan de grondslag voor?
2. Er wordt gesproken over netto reductie in ammoniakemissie van ten minste 10 kiloton en dat gemiddeld 56% van vermindering van de depositie beschikbaar wordt gesteld aan de sector. Is het juist dat er dan (gemiddeld) 4,4 kiloton reductie optreedt, of is dit al met elkaar verrekend en blijft de 10 kiloton netto reductie onder de streep over?
3. Een inspreker vraagt een overzicht van concrete voermaatregelen.

Antwoord:

1. De beschikbaarstelling van ten minste 56% van het effect op de depositiedaling in Natura 2000-gebieden wordt in 2030 op nationale schaal berekend. Afgesproken is immers dat het gaat om een gemiddelde over heel Nederland. Regionale verschillen kunnen optreden doordat het effect van de maatregelen regionaal tot andere depositieverlaging leidt en door differentiatie in ontwikkelingsbehoefte van andere sectoren.
2. In artikel 2 van de overeenkomst is beschreven dat het doel is een reductie in ammoniakemissie te realiseren, door afspraken ten aanzien van de vrijwillig door veehouders te treffen voer- en managementmaatregelen vast te leggen. Door deze maatregelen wordt, tezamen met een aanscherping van de wettelijke voorschriften over de maximumemissie van ammoniak uit stallen en een aanscherping van de wettelijke normen voor de aanwending van dierlijke mest, in 2030 een netto reductie in ammoniakemissie van ten minste 10 kiloton ten opzichte van het jaar 2013 gerealiseerd.
3. In de overeenkomst met de landbouwsector is een doelbepaling opgenomen voor voer- en managementmaatregelen, namelijk 3 kiloton emissiereductie in 2030. De sector ontwikkelt hiervoor concrete maatregelen. Voorbeelden zijn de overeenkomst 'Verbeteren mineralen efficiëntie van melkveebedrijven via Kringloop Wijzer' en de inspanningen van de varkens en pluimveesectoren om de minerale efficiëntie via het voer verder te verhogen. Stimulering van weidegang via certificaten is eveneens onderdeel van het maatregelenpakket.

Borging afspraken uit landelijke overeenkomst met de landbouwsector

1. In verschillende zienswijzen wordt verzocht de afspraken uit de overeenkomst met de landbouwsector over depositiedaling en over het beschikbaar stellen van depositie- en ontwikkelingsruimte te borgen in het programma.
2. Bij een tekort aan ontwikkelingsruimte voor de prioritaire projecten in segment 1 kan ontwikkelingsruimte uit segment 2 worden gebruikt. Dit kan betekenen dat de landbouw niet de toegezegde ruimte kan gebruiken.
3. De brongerichte maatregelen zijn niet afdwingbaar, waardoor niet gegarandeerd is dat de veronderstelde daling gehaald zal worden.

Antwoord:

1. Er wordt jaarlijks bijgehouden welk deel van het effect van de aanvullende landbouwmaatregelen op landelijk niveau beschikbaar is gesteld als depositie- en ontwikkelingsruimte voor de landbouwsector. Naar aanleiding van de zienswijzen is in het programma vastgelegd dat indien bij de tussenevaluatie blijkt dat de extra emissiereductie op schema ligt, maar minder dan 56% van de hierdoor gerealiseerde depositiedaling als depositie- en ontwikkelingsruimte voor de landbouw beschikbaar was, in de tweede helft van het eerste tijdvak expliciet depositieruimte zal worden gereserveerd voor de veehouderij.
2. Wanneer er voor prioritaire projecten meer ontwikkelingsruimte nodig blijkt te zijn dan op voorhand is gereserveerd, dan wordt eerst bekeken of dit binnen segment 1 kan worden opgelost. Bij elke actualisatie van de projectenlijst worden de gevolgen van de veranderingen voor de beschikbare ruimte in segment 2 (niet-prioritaire projecten) betrokken. Wanneer een bijstelling van de lijst met prioritaire projecten ertoe zou leiden dat er te weinig ontwikkelingsruimte beschikbaar is in segment 2, dan besluiten de bij het programma betrokken bestuursorganen of het programma al dan niet bijsturing behoeft. Op deze wijze wordt ervoor gezorgd dat de afspraak met de landbouwsector dat landelijk gemiddeld ten minste 56% van het effect van de generieke landbouwmaatregelen beschikbaar komt als depositieruimte voor activiteiten in de landbouwsector wordt geborgd.
3. Een deel van de brongerichte maatregelen is vastgelegd in wet- en regelgeving via wijzigingen in het Besluit gebruik meststoffen en het Besluit emissiearme huisvesting. Voor een belangrijk onderdeel van de managementmaatregelen loopt een privaatrechtelijk spoor: per 1 januari 2018 is de kringloopwijzer verplicht voor alle melkveehouderijen. Karakter van de overeenkomst is dat deelnemers van deze overeenkomst elkaar kunnen aanspreken op maatregelen. Indien de emissiedaling lager blijkt te zijn dan is afgesproken, dan zal bijsturing plaatsvinden.

Effecten landbouwmaatregelen

1. Enkele insprekers merken op dat de brongerichte maatregelen de landbouwsector dwingt tot investeringen terwijl de ontwikkelingsruimte deels aan andere sectoren ten goede komt.
2. Een inspreker is van mening dat het door verleende vergunningen onmogelijk is geworden om verdere noodzakelijke dalingen ammoniakemissie te realiseren. Bovendien zijn technische mogelijkheden beperkt en wordt er niet gehandhaafd.
3. Verschillende insprekers vinden een reductie van 10 kiloton gering. Zeker als een groot deel daarvan wordt teruggeven als depositie- en ontwikkelingsruimte.
4. Verschillende insprekers menen dat de depositiedaling die wordt bereikt met brongerichte maatregelen voor interne saldering zal worden ingezet. De depositieruimte die op bedrijfsniveau ontstaat, zal worden opgevuld door groei van het aantal dieren. Voor het gebied rond de Peel wordt daarom gepleit voor een regionaal dierstandstill.

Antwoord:

1. Ten minste 56% van het effect van de reductie door de brongerichte maatregelen wordt landelijk beschikbaar gesteld als ontwikkelingsruimte voor de landbouwsector. Het overige deel komt ten goede aan de natuur.
2. Dat vergunningen afgegeven worden wil nog niet zeggen dat er geen mogelijkheden meer zijn om de ammoniakemissies verder te laten dalen. Aanscherping van normen en/of regelgeving gericht op ammoniakemissie leiden er op termijn toe dat de hele sector hiermee gaat werken. Zo zal de aanscherping van de regelgeving rond luchtwassers op het gebied van controle op afstand via internet en slimmere vormen van fysieke controle, leiden tot verhoging van het nalevingsgedrag bij ondernemers en dus tot daling van de emissie.
3. In artikel 2 van de "Overeenkomst generieke maatregelen in verband met het Programma Aanpak Stikstof" is beschreven dat het doel is een reductie in ammoniakemissie te realiseren, door afspraken ten aanzien van de vrijwillig door veehouders te treffen voer- en managementmaatregelen vast te leggen. Door deze maatregelen wordt, tezamen met een aanscherping van de wettelijke voorschriften over de maximumemissie van ammoniak uit stallen en een aanscherping van de wettelijke normen voor de aanwending van dierlijke mest, in 2030 een netto reductie in ammoniakemissie van ten minste 10 kiloton ten opzichte van het jaar 2013 gerealiseerd. De totale ammoniakemissie in Nederland was volgens Compendium voor de Leefomgeving in 2012 120 kiloton, met een landbouwaandeel van 102 kiloton. Een reductie van 10 kiloton betekent dus een reductie van 10%.
4. Bedrijven kunnen met behulp van interne saldering extra dieren zetten bij een gelijkblijvend ammoniakemissieplafond. Voor de intensieve veehouderij geldt het dierrechtensysteem en het handelingsverbod binnen de kaders van de meststoffen wet (concentratiegebieden).

Dat betekent bij groei op de ene plek een krimp op een andere plek binnen hetzelfde concentratiegebied. Op 1 januari 2015 is de Wet verantwoorde groei melkveehouderij ingegaan die beperkingen stelt aan de groei van de melkveesector. De door het Planbureau van de leefomgeving voorziene groei resulteert niet in toename, maar in afname van emissies uit de landbouw door gebruik van emissiebeperkende stallen, regulering van de aanwending van mest op het land en door voer- en managementmaatregelen. In de huidige systematiek is er reeds een regionaal dierstandstill. Er kunnen momenteel geen dierrechten varkens/kippen van regio Oost en het niet-concentratiegebied naar regio Zuid. De overheden zijn van mening dat aldus voldoende dynamiek resulteert voor normale bedrijfsontwikkeling. Voor melkvee is er geen regionaal dierstandstill op basis van Rijks- of provinciaalbeleid. De omvang van de veestapels wordt door meer dan alleen productiequota voor verschillende diercategorieën gereguleerd. Voor het PAS-programma is een regionaal dierstandstill niet nodig (zie 1.2 Ambitie).

7

Depositie en ontwikkelingsruimte

Startmoment toedeling van ontwikkelingsruimte

Er zijn diverse zienswijzen ingediend over het feit dat vanaf de inwerkingtreding van het PAS-programma direct ontwikkelingsruimte wordt uitgegeven.

Insprekers vinden dat eerst de depositiedaling moet zijn gerealiseerd. Als het uitgeven van ontwikkelingsruimte sneller gaat dan het verwachte tempo van depositiedaling, dan kan de stikstofbelasting de eerste tijd zelfs toenemen.

Een inspreker stelt als voorwaarde voor de toedeling van ontwikkelingsruimte dat noodzakelijke brongerichte en herstelmaatregelen aantoonbaar genomen zijn.

Antwoord:

Naast bescherming en ontwikkeling van natuur is het doel van de PAS om economische ontwikkeling mogelijk te maken. Daarom is het systeem zodanig opgezet dat tegelijkertijd bron- en herstelmaatregelen genomen worden en ontwikkelingsruimte wordt uitgegeven. Met monitoring wordt dit zorgvuldig gevolgd en waar nodig vindt bijsturing plaats. Wanneer uit de monitoring blijkt dat de geprognosticeerde depositiedaling tussen 2014 en 2020/2030 gedurende de looptijd van het programma ten minste gelijk blijft aan de prognose waarop de gebiedsanalyses zijn gebaseerd, bestaat op basis hiervan geen aanleiding het ecologisch oordeel uit de gebiedsanalyses te herzien en het programma bij te sturen. Wanneer blijkt dat de daling achterblijft bij de prognose bij aanvang van het programma, zal op grond van een analyse van de oorzaken onderzocht moeten worden of de daling van de depositie nog steeds haalbaar is en of daarvoor bijsturing noodzakelijk is. In het PAS-programma is geborgd dat toedeling van ontwikkelingsruimte is verdeeld over de eerste en tweede helft van het tijdvak van zes jaar. In de eerste helft van het tijdvak van het programma is 60% van de ontwikkelingsruimte voor segment 2 beschikbaar en in de tweede helft is dat 40%. Bij het ecologisch oordeel is er rekening mee gehouden dat de afname van de stikstofdepositie niet volgens een rechte lijn verloopt, maar volgens een golvende dalende lijn. Er is in aanmerking genomen dat in het begin van het tijdvak van het programma mogelijk tijdelijk een toename van de stikstofdepositie kan plaatsvinden ten opzichte van de uitgangssituatie bij aanvang van het programma. Hiervan kan sprake zijn wanneer de uitgifte van ontwikkelingsruimte en de feitelijke benutting van die ontwikkelingsruimte sneller verlopen dan de daling van de stikstofdepositie of bij tijdelijke projecten. De ontwikkelingsruimte als geheel is echter gelimiteerd. Een mogelijke tijdelijke toename van depositie aan het begin van het tijdvak gaat altijd gepaard met een verminderde uitgifte van ontwikkelingsruimte op een later moment in datzelfde tijdvak en vanaf dat moment een versnelde daling van depositie.

Afstand tot Natura 2000-gebied

Insprekers menen dat agrariërs dichtbij een Natura 2000-gebied benadeeld worden, omdat deze meer ontwikkelingsruimte nodig hebben dan agrariërs verder van het gebied. Kan ontwikkelingsruimte worden gereserveerd voor bedrijven dichtbij een Natura 2000-gebied? Een andere inspreker geeft aan dat veehouders in de buurt van natuurgebieden nauwelijks invloed hebben op deze gebieden. Het is daarom niet nodig om beperkingen te stellen.

Antwoord:

Er is geen sprake van benadeling. De toetsing vindt voor alle bedrijven op dezelfde wijze plaats, namelijk op basis van de depositie die een bedrijf veroorzaakt op een Natura 2000-gebied. Het gevolg hiervan is dat voor eenzelfde soort uitbreiding een bedrijf dichtbij een PAS-gebied meer ontwikkelingsruimte nodig heeft dan een bedrijf dat verder van een PAS-gebied af ligt. Het PAS-programma verschilt hierin overigens niet van de situatie daarvoor. Ook zonder de PAS is de afstand tot het Natura 2000-gebied zeer relevant voor het effect dat een activiteit op dat gebied veroorzaakt en daarmee ook voor de mogelijkheid om een vergunning te verkrijgen. De PAS gaat uit van

de beste beschikbare wetenschappelijke kennis. Onbeperkte ontwikkelingsruimte voor boerenbedrijven in of nabij natuurgebieden zal leiden tot problemen in die natuurgebieden. In de provinciale beleidsregels wordt een maximale hoeveelheid ontwikkelingsruimte per bedrijf opgenomen. Dit betekent dat er in de regel inderdaad minder uitbreidingsmogelijkheden zijn voor bedrijven in de nabijheid van een Natura 2000- gebied.

Autonome ontwikkelingen en 2,5% economische groei

1. Waar is de autonome ontwikkeling van de economie op gebaseerd waarmee het PAS-programma rekening houdt?
2. Geldt de gemiddelde economische groei van 2,5% voor alle regio's?
3. Als er sprake is van een hogere groei dan 2,5% voor autonome ontwikkelingen, gaat dit dan ten koste van segment 2?
4. Het is onnodig en onwenselijk om agrariërs ruimte te geven voor ontwikkeling bovenop de 2,5% groei. Prikkel om duurzaam te innoveren ontbreken.
5. Het programma stelt dat stikstofdepositie door andere handelingen voor een deel in de autonome depositieontwikkeling verwerkt is. Hoe zit het met het andere deel?

Antwoord:

1. De autonome ontwikkeling is gebaseerd op het CPB scenario hoge groei van 2,5%. Bij autonome ontwikkeling gaat het bijvoorbeeld om ontwikkelingen als de toename van de productie bij bedrijven – binnen de voorwaarden van een reeds verleende vergunning op grond van de Nbwet –, de groei van het verkeer en consumentengroei.
2. Er is rekening gehouden met een economische groei van 2,5% gemiddeld over Nederland. De economische groei verschilt per regio en per sector. AERIUS geeft inzicht in de omvang van de beschikbare ontwikkelingsruimte en de verwachte ontwikkeling.
3. Als de daling van de depositie tegenvalt, moet worden onderzocht wat hiervan de gevolgen zijn voor de natuurdoelstellingen. Als realisatie van de natuurdoelstellingen in gevaar komt, zijn er verschillende bijsturingmogelijkheden, zoals het wijzigen, vervangen of toevoegen van bron- en herstelmaatregelen. Ook het (tijdelijk) beperken van de ontwikkelingsruimte op het betrokken Natura 2000-gebied valt onder de mogelijke vormen van bijsturing. De bij het programma betrokken bestuursorganen beslissen hier gezamenlijk over.
4. De extra ruimte voor de landbouw wordt door de sector zelf gerealiseerd door extra depositiedaling. De "Overeenkomst generieke maatregelen in verband met het Programma Aanpak Stikstof" stimuleert duurzame innovaties.
5. Een deel van de andere handelingen is vergunnings- of meldingsplichtig. Hiervoor is ruimte gereserveerd in segment 2 en de ruimte voor grenswaarden. Het overige deel is onderdeel van de depositie voor autonome ontwikkelingen.

Omvang ontwikkelingsruimte

1. Het is onduidelijk hoe de omvang van de ontwikkelingsruimte tot stand is gekomen en of voor elk gebied ontwikkelingsruimte beschikbaar is.
2. In diverse zienswijzen wordt gevraagd om meer zekerheid over de omvang van de ontwikkelingsruimte. Individuele bedrijven hebben nog niet voldoende zekerheid dat er voor voorziene activiteiten voldoende ontwikkelingsruimte beschikbaar is.
3. Verschillende insprekers zijn van mening dat de vrij beschikbare ruimte te beperkt is in bepaalde regio's, of voor bepaalde sectoren. Ook wordt gevreesd dat de ontwikkelingsruimte in korte tijd op zal zijn.
4. In sterk overbelaste situaties zou er minder ruimte voor groei moeten zijn.
5. Is beëindiging van een landbouwbedrijf van invloed op de hoeveelheid ontwikkelingsruimte?
6. De omvang van de ontwikkelingsruimte op elk willekeurig moment moet openbaar te raadplegen zijn.
7. Een inspreker vraagt hoe de omvang van de ontwikkelingsruimte in segment 2 geborgd is.
8. Er moet flexibiliteit komen in de omvang van de ontwikkelingsruimte om bepaalde projecten mogelijk te maken.
9. Toekomstige gaswinning mag niet ten koste gaan van ontwikkelingsruimte in segment 2.

Antwoord:

1. Er is voldoende ontwikkelingsruimte om een – regionaal en sectoraal gedifferentieerde – groei van gemiddeld 2,5% mogelijk te maken. De uitgangspunten voor berekeningen op gebiedsniveau zijn te lezen in de AERIUS factsheets (www.aerius.nl/factsheets). Voor elk gebied is ontwikkelingsruimte beschikbaar.
2. Op het moment van inwerkingtreding van de PAS is de omvang en verdeling van de beschikbare ontwikkelingsruimte bepaald, maar dit is geen statische hoeveelheid. Gedurende het tijdvak van dit programma wordt de nog beschikbare en reeds in toestemmingsbesluiten toegedeelde ontwikkelingsruimte in AERIUS bijgehouden. Ontwikkelingsruimte is niet op voorhand gereserveerd voor een sector of een bedrijf. Voor projecten van aantoonbaar nationaal of provinciaal maatschappelijk belang is wel ontwikkelingsruimte gereserveerd.
3. De beschikbare ontwikkelingsruimte is overal in Nederland op dezelfde manier bepaald. De vrij beschikbare ontwikkelingsruimte is bepaald op basis van de feitelijke situatie in de voor stikstof gevoelige natuurgebieden en mede gebaseerd op de bestuurlijke afweging met betrekking tot de verdeling, inclusief het reserveren van ruimte voor prioritaire projecten. De beschikbare ruimte kan dus sterk verschillen van gebied tot gebied. De ontwikkelingsruimte van het PAS-programma is er voor alle sectoren. Over het algemeen is er voldoende ruimte, maar een garantie kan niet gegeven worden. Er kunnen lokaal knelpunten ontstaan. In het PAS-programma is geborgd dat toedeling van vrije ontwikkelingsruimte evenwichtig is verdeeld over de eerste en tweede helft van het tijdvak van zes jaar. In de eerste helft van het tijdvak van het programma is 60% van de ontwikkelingsruimte voor segment 2 beschikbaar en in de tweede helft is dat 40%.

4. Ook in gebieden met grote overbelasting is depositieruimte, omdat ook daar de stikstofemissie daalt en daarmee ook de stikstofdepositie. De daling is het gevolg van vaststaand beleid op het gebied van verkeer, landbouw en industrie en de aanvullende bronmaatregelen in dit programma. Rekening houdend met het beschikbaar stellen van depositie- en ontwikkelingsruimte kunnen door de depositiedaling en de herstelmaatregelen, de instandhoudingsdoelstellingen op termijn worden gerealiseerd en treedt intussen geen verslechtering op.
5. In dit programma is de depositiedaling als gevolg van bedrijfsbeëindiging toegevoegd aan de depositieruimte voor de landbouw. Deze depositieruimte is additioneel aan de depositieruimte die is toegekend op basis van de netto groeibehoefte van de landbouw. Deze depositieruimte is specifiek voor de landbouw beschikbaar.
6. De omvang van de ontwikkelingsruimte bij de start van de PAS is opgenomen in de gebiedsanalyses. Het openbaar maken van de actuele ontwikkelingsruimte zou tot schijnzekerheid leiden, aangezien er altijd een periode zit tussen het binnenkomen van aanvragen en het toedelen van ontwikkelingsruimte. Zekerheid over de beschikbaarheid van ontwikkelingsruimte voor een activiteit kan gegeven worden op het moment van toedeling van ontwikkelingsruimte bij vergunningverlening.
7. De ruimte in segment 2 is niet geborgd. De omvang van segment 2 betreft het restant van de totale depositieruimte na aftrek van de depositieruimte voor autonome ontwikkelingen, de depositieruimte voor activiteiten onder grenswaarden en de ontwikkelingsruimte voor prioritaire projecten.
8. De PAS moet garanderen dat de natuurdoelstellingen niet in gevaar komen. De ontwikkelingsruimte kan enkel worden vergroot, door alle betrokken bestuursorganen gezamenlijk, als de natuurdoelstellingen hierdoor aantoonbaar geen gevaar lopen.
9. Deze keuze is nu nog niet aan de orde.

Regels voor reservering en toedeling (provinciale beleidsregels zie hoofdstuk 8)

1. Een inspreker pleit voor eenvoudige regels voor de reservering en toedeling van depositie- en ontwikkelingsruimte.
2. Insprekers vragen om voortdurend de vraag naar en beschikbaarheid van ontwikkelingsruimte te bekijken zodat tijdig bijsturing plaats kan vinden.
3. Een terreineigenaar en uitvoerder van herstelmaatregelen wil meebepalen aan wie depositieruimte wordt toebedeeld en wil zelf ontwikkelingsruimte toebedeeld krijgen.
4. Projecten binnen de grondstoffenwinning kennen een lange voorbereidingstijd. Voor deze projecten moet al voor de vergunningaanvraag ruimte worden gecreëerd.
5. Insprekers vragen om toedeling van ontwikkelingsruimte voor collectieve planvorming in de recreatiesector met verevening binnen dat plan in plaats van individuele toedeling per bedrijf.
6. Het plaatsen van schotten om ontwikkelingsruimte voor bepaalde sectoren veilig te stellen is onwenselijk.
7. Er moet maatwerk mogelijk zijn voor de 60-40 verdeling voor toedeling van ontwikkelingsruimte over de eerste en tweede helft van het tijdvak van het PAS-programma.
8. De grenswaardereservering zal vooral naar prioritaire projecten gaan. Door snelle uitputting van deze reservering zullen ook bedrijven die nauwelijks depositie veroorzaken alsnog een vergunning aan moeten vragen.
9. Indien het Wierdense Veld niet wordt aangewezen, dan moet er geen ontwikkelingsruimte voor dit gebied worden toegedeeld.
10. Een inspreker vindt dat er een check moet worden ingebouwd op ontwikkelingsruimte die gebruikt kan worden voor het opvullen van latente vergunningsruimte.
11. Een inspreker vindt dat habitattypen waarvan de kritische depositiewaarde niet wordt overschreden geen beperkingen moeten opleveren voor de toedeling van ontwikkelingsruimte.
12. De ontwikkelingsruimte voor het haven- en industriecomplex Rotterdam (HIC) is niet geborgd.

Antwoord:

1. De regels zijn tot stand gekomen na intensief overleg met alle partners en er is rekening gehouden met diverse belangen. Met gebruikmaking van AERIUS zijn de regels eenvoudig toepasbaar.
2. Het programma voorziet in monitoring van vraag en aanbod van ontwikkelingsruimte. De monitoringsrapportages verschijnen jaarlijks.
3. Uitvoerders van herstelmaatregelen hebben geen rol of taak in de toestemmingsbesluiten die bevoegde gezagen nemen.
4. Het is niet mogelijk om al vóór de vergunningaanvraag ruimte te creëren in segment 2. Het eerder – dus in een onzekere fase - reserveren van ontwikkelingsruimte zou leiden tot een te grote claim op deze ruimte.
5. Met de PAS is verevening tussen bedrijven – behalve in zeer uitzonderlijke situaties - niet mogelijk (zie extern salderen in deze paragraaf). Naar aanleiding van o.a. de zienswijzen is in het PAS-programma de mogelijkheid opgenomen om met andere sectoren dan de veehouderij emissie reducerende afspraken te maken in ruil voor meer ontwikkelingsruimte (zie paragraaf 4.2.5 PAS-programma).
6. Op dit moment is de ontwikkelingsruimte niet naar sector verdeeld. Voor de borging van de afspraken met de landbouwsector zie paragraaf 4.1. Schotten in de verdeling van de ontwikkelingsruimte maken het programma minder flexibel en zijn daarom op voorhand niet gewenst.
7. Het betrokken bevoegd gezag dat het beheerplan vaststelt voor het betreffende Natura 2000-gebied kan, in overeenstemming met de Ministers van Economische Zaken en Infrastructuur en Milieu, bij wijze van maatwerk in een specifiek Natura 2000-gebied de verdeling aanpassen.
8. De grenswaardereservering voor prioritaire projecten gaat niet ten koste van de grenswaardereservering voor niet-prioritaire activiteiten.

9. Het Wierdense Veld zal worden aangewezen.

10. Als voor een bedrijf al een onherroepelijke Nbwetvergunning is verleend, geldt de vergunde situatie als uitgangssituatie. Voor het opvullen van eventuele latente vergunningsruimte hoeft geen ontwikkelingsruimte te worden aangevraagd.

11. Voor habitattypen waar de depositie meer dan 70 mol onder de kritische depositiewaarde blijft, hoeft geen ontwikkelingsruimte te worden aangevraagd.

12. Het haven- en industriecomplex Rotterdam (HIC) is een prioritair project waarvoor de volledige planrealisatie van tien jaar ruimte is gereserveerd. Daarmee is dus zeker wel sprake van borging. Op dit moment vindt overleg plaats met Havenbedrijf Rotterdam en de provincie Zuid-Holland en daarbij wordt dit onderwerp ook besproken.

Extern salderen

Verskillende insprekers willen de mogelijkheid om extern te kunnen salderen behouden. In een aantal zienswijzen wordt daarbij aandacht gevraagd voor specifieke situaties:

1. Mocht in de toekomst blijken dat de PAS onvoldoende ontwikkelingsruimte aan agrariërs biedt, dan willen insprekers dat de mogelijkheid om extern te salderen weer wordt ingevoerd.
2. Door schaalvergroting verdwijnen er pachtbedrijven op een landgoed. Om te voorkomen dat de vergunde rechten verdwijnen, wordt verzocht om bij één grondeigenaar de mogelijkheid van salderen in stand te houden.
3. Voor een Beschermd Natuurmonument kan geen ontwikkelingsruimte uit de PAS worden gehaald. Hoe moet een bedrijf dan stikstofdepositie compenseren als extern salderen niet meer kan?
4. Op Schiermonnikoog moet extern salderen mogelijk blijven. Dat kan omdat het een afgelegen gebied is.
5. Als de PAS niet slaagt dan is externe saldering weer mogelijk. Hoe kan dan reductie van de depositie worden bereikt?

Antwoord:

Extern salderen is in beginsel niet meer mogelijk na inwerkingtreding van de PAS. Het is dan niet meer nodig, omdat dan een bepaalde hoeveelheid ontwikkelingsruimte kan worden toegedeeld aan activiteiten die leiden tot stikstofdepositie. Zie ook paragraaf 3.2.1. Met de landbouwsector is afgesproken dat landelijk gemiddeld ten minste 56% van het effect van de reductie van de ammoniakemissie (10 kiloton) door de brongerichte maatregelen, beschikbaar worden gesteld als ontwikkelingsruimte voor de sector. Indien de ontwikkelingsruimte onvoldoende is, kunnen extra brongerichte/generieke maatregelen worden overwogen. Het is echter niet zo dat met de PAS elke ontwikkeling op elke locatie mogelijk kan worden gemaakt.

2. Wanneer het gaat om twee te onderscheiden inrichtingen in de zin van de Wet milieubeheer, en één van de twee er echt mee stopt (vergunning ingetrokken), gaat het om extern salderen. Ongeacht wie de eigenaar is Bij maatregelen die binnen dezelfde inrichting worden getroffen om de totale emissie/depositie te verminderen, gaat het om intern salderen. Die mogelijkheid wordt niet beperkt door de PAS.

3. Voor beschermde gebieden buiten Natura 2000 is het PAS-programma niet van toepassing en wordt de mogelijkheid voor extern salderen niet beperkt. Voor gebieden opgenomen in het programma is extern salderen enkel in uitzonderlijke gevallen mogelijk.

4. Ook bedrijven buiten Schiermonnikoog veroorzaken deposities op Schiermonnikoog. Het is dus niet te beschouwen als een geïsoleerd gebied. Voor heel Nederland geldt dat extern salderen in beginsel niet meer mogelijk is met de PAS.

5. In uitzonderlijke gevallen is extern salderen mogelijk. De Nbwet schrijft voor dat er een programmatische aanpak stikstof is. Een situatie zonder programma is dus niet goed denkbaar.

9

Monitoring en bijsturing

Modelonzekerheden

1. Hoe kan het bevoegd gezag waarborgen dat er in een periode van zes jaar niet teveel depositieruimte wordt vergund als gevolg van modelonzekerheid?
2. Een andere inspreker stelt dat onvoorspelbare weersinvloeden kan zorgen voor grote pieken en dalen in depositie en vraagt of de stelling wordt gedeeld dat monitoring weinig concreets oplevert en voor velerlei uitleg vatbaar zal zijn?

Antwoord:

1. Het uitgeven van depositieruimte is niet afhankelijk van modelonzekerheden, immers, de beschikbare depositieruimte is gebaseerd op een verschil in depositie. Bij het berekenen van een verschil vallen de modelonzekerheden weg.
2. De depositie van stoffen varieert inderdaad van locatie tot locatie en fluctueert in de tijd. Er is echter in het kader van de PAS wel behoefte om te weten hoe groot de depositie op een bepaalde plaats en een bepaald moment is. De depositie wordt, daartoe, in principe jaarlijks op basis van berekeningen bepaald voor het voorafgaande jaar en de prognose jaren 2020 en 2030. Daarbij is het nodig dat de meest actuele invoergegevens en wetenschappelijke inzichten worden gebruikt. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om gegevens van de emissiebronnen en gegevens over de meteorologische omstandigheden. De

emissiebron zelf is bepalend voor de mate van verspreiding en de uiteindelijk optredende concentraties en deposities. De verspreiding en de verdunning van luchtverontreinigende stoffen is o.a. afhankelijk van de meteorologische omstandigheden. De meteorologische gegevens betreffen onder meer de windrichting, -snelheid, temperatuur en de hoeveelheid bewolking. Voor de scenarioberekeningen in het kader van de PAS-monitoring wordt de meerjarige meteoset gehanteerd. Dit is de gemiddelde data van de meteorologie van 10 jaar. Op deze manier worden schommelingen in de resultaten vanwege meteovariabiliteit verkleind. Modellen zijn per definitie een versimpeling van de werkelijkheid: in dit geval beschrijft het model per PAS-gebied voor een jaar de gemiddelde toestand met een bepaalde betrouwbaarheid. Voor het volgen en het borgen van de doelstellingen van het programma (natuurkwaliteit en economische ontwikkeling) is een zorgvuldig systeem van monitoring en bijsturing noodzakelijk. De kaders zijn vastgelegd in het programma en in het monitoringsplan. Jaarlijks wordt dankzij het monitoringsprogramma zicht gegeven op de ontwikkeling van de stikstofemissies en deposities in de Natura 2000-gebieden. De resultaten worden jaarlijks geanalyseerd en geduid door het RIVM. Het RIVM interpreteert de resultaten en geeft een verklaring van verschillen in deposities ten opzichte van het vaststellingsjaar van de PAS en voorafgaande Monitoringsronden. De kracht van het monitoringssysteem is dat jaarlijkse gegevens beschikbaar zijn om de depositietrend te bepalen zodat tijdig kan worden bijgestuurd om te voorkomen dat de realisatie van de instandhoudingsdoelstellingen in gevaar wordt gebracht.

Tijdige bijsturing

1. Diverse inspreker vragen of bijsturen als gevolg van tegenvallende reducties in stikstofdepositie nog afdoende mogelijk is indien een deel van de ontwikkelingsruimte reeds is vergund.
2. Inspreker stelt dat uit het ontwerp programma blijkt dat het eerste moment waarop bijsturing kan plaatsvinden, zes jaar na aanvang van het programma is.
3. Diverse insprekers vinden dat inderdaad tijdig een start moet worden gemaakt met de voorbereidingen voor de nieuwe PAS- periode. Wel moet er voldoende tijd zijn voor een goede evaluatie van de eerste periode, met nadrukkelijk aandacht voor de eerste uitvoeringservaringen.

Antwoord:

1. Zowel het verloop van de depositiedaling als de uitvoering en effectiviteit van de herstel- en bronmaatregelen worden jaarlijks gemonitord. Zo kan tijdig worden beoordeeld of de uitgifte van ontwikkelingsruimte blijft passen binnen de (ecologische) randvoorwaarden die het programma stelt. Indien uit de monitoring blijkt dat de depositiedaling achterblijft zijn er diverse mogelijkheden om bij te sturen. Bronmaatregelen kunnen zo nodig worden toegevoegd, vervangen of aangepast, de totale beschikbare hoeveelheid depositieruimte en de verdeling tussen de segmenten en tijdvakken kan worden aangepast. Ook kan het noodzakelijk zijn aanvullende herstelmaatregelen te treffen als de instandhoudingsdoelstellingen door tegenvallende reducties in gevaar komen. Indien nodig kan de beschikbaarheid van ontwikkelingsruimte voor projecten en andere handelingen die leiden tot een toename van de stikstofdepositie op het betrokken Natura 2000-gebied tijdelijk worden beperkt.2. Bijsturing van het programma is niet enkel na zes jaar mogelijk. Al in het derde jaar zal worden geëvalueerd of de doelstellingen van het programma nog haalbaar zijn en indien noodzakelijk kan ook eerder worden bijgestuurd, wanneer dat nodig is om de doelstellingen te borgen.
3. Deze stelling van insprekers is een ondersteuning van het beleid.

Bijsturing natuurdoelen

Inspreker vraagt zich af wat er gebeurt wanneer de Natura 2000-doelen niet worden gehaald. Natuur is immers niet maakbaar. Wordt er dan steviger ingezet op brongerichte maatregelen en herstelmaatregelen of is dan een discussie rond doelverlaging aan de orde?

Antwoord:

Wanneer de natuurdoelen niet worden gehaald zal eerst moeten worden gezien wat daarvan de oorzaak is. Stikstof is immers niet de enige beperkende factor op de natuurkwaliteit. Afhankelijk van de situatie zal worden gezien wat de te nemen stappen zijn. De instandhoudingsdoelstellingen zijn in de aanwijzingsbesluiten vastgelegd. Over doelaanpassing zegt de Nota van Antwoord op de aanwijzingsbesluiten het volgende: "Het vaststellen van de doelen heeft zorgvuldig plaatsgevonden. Mocht echter in een incidenteel geval blijken dat de noodzakelijke maatregelen disproportioneel zijn, dan zal met de betrokkenen een oplossing worden gezocht en kan worden gezien of het aanwijzingsbesluit op onderdelen kan worden aangepast. Dit is ook verankerd in de aanwijzingsbesluiten. Dit wordt overigens gezien als een uiterst middel voor een uitzonderlijke situatie."

Bijsturing maatregelen

1. Volgens inspreker is ten onrechte niet uitgesloten dat er verslechtering optreedt laat staan gegarandeerd dat er geen onomkeerbare effecten ontstaan als gevolg van de PAS. Pas na drie jaar is er een eerste evaluatie. Voor daar maatregelen uit voortkomen zijn we 6 jaar verder. Er zijn geen effectieve maatregelen die overschrijding van normen kunnen terugdraaien. In plaats daarvan wordt gerefereerd

aan mogelijke symptoombestrijding in plaats van aanpak bij de bron. Tijdverlies en niet terug te draaien groei van de melkveehouderij zijn dan een voldongen feit. Kortom, er is geen vangnet of stok achter de deur als het misgaat. Terwijl de kans dat het misgaat bijna een zekerheid lijkt. Het PAS-programma houdt hier ten onrechte niet, althans onverantwoord weinig, rekening mee.

2. Inspreker vraagt wat er gebeurt wanneer de effectiviteit van maatregelen achterblijft en hoe maatregelen kunnen worden bijgesteld.
3. Meerdere insprekers stellen dat er de mogelijkheid moet blijven bestaan het maatregelenpakket (in de gebiedsanalyses) aan te passen, indien betere technieken beschikbaar zijn. 4. Inspreker vindt het van belang dat in het programma wordt geborgd dat bij tegenvallende resultaten extra bronmaatregelen genomen moeten worden. Een andere inspreker vindt dat in dat geval de oplossing moet worden gevonden in kosteneffectieve maatregelen bij bestaande activiteiten die ten tijde van de vaststelling van de PAS niet waren toegestaan op grond van de Nbwet en niet op grond van de Wabo aan de beste beschikbare techniek voldoen [en dus niet voldeden aan de wettelijke eisen].

Antwoord:

1. De passende beoordeling laat zien dat het programma overal zorgt voor een extra daling van de depositie ten opzichte van de situatie zonder het programma. Ook zorgen de herstelmaatregelen voor een versterking van de stikstofgevoelige natuurwaarden, zolang de overbelasting met stikstof voortduurt. In de gebiedsanalyses is beoordeeld dat verslechtering wordt voorkomen, ook wanneer de ontwikkelingsruimte wordt uitgegeven. De Staatssecretaris van Economische Zaken, de Minister van Infrastructuur en Milieu, de Minister van Defensie en de twaalf provincies zijn samen verantwoordelijk voor een goede uitvoering van het programma. Indien ontwikkelingen achterblijven bij de prognoses zal op basis van integrale afwegingen worden (bij)gestuurd op de domeinen stikstof, natuur en/of ontwikkelingsruimte. Voor wat betreft de mogelijke momenten voor bijsturing zie onder "tijdige bijsturing".
2. Het programma beschrijft in paragraaf 6.3.2 wat de procedure is bij het uitblijven van het te verwachten effect van herstelmaatregelen. Wanneer de generieke bronmaatregelen tegenvalt, zal worden bezien of bijsturing in de vorm van aanvullende bronmaatregelen nodig is.
3. De Nbwet geeft de mogelijkheid om zowel brongerichte maatregelen en herstelmaatregelen toe te voegen, te vervangen of gewijzigd uit te voeren (artikel 19ki). Zie voor de randvoorwaarden de tekst van de wet.
4. Een van de mogelijke bijsturingsopties bij tegenvallende resultaten van de bronmaatregelen is het treffen van aanvullende maatregelen. Dit is echter geen automatisme. Indien dit voor een van de drie typen maatregelen uit de "overeenkomst generieke maatregelen in verband met het programma aanpak stikstof" afwijkt, moet worden nagegaan of bijsturing op deze maatregel noodzakelijk is, of dat de overige maatregelen een tegenovergesteld effect laten zien, zodanig dat bijsturing niet nodig is. Indien bijsturing noodzakelijk is, zal kosteneffectiviteit worden meegewogen. Wettelijke vereisten gelden voor eenieder en vormen daarom geen basis voor de invulling van de bijsturing.

Bijsturing ontwikkelingsruimte

1. Inspreker stelt dat niet duidelijk wordt of en zo ja in hoeverre een (dreigend) tekort aan vrije ruimte tijdig en actief wordt vertaald in een aanpassing van een beheerplan.
2. Inspreker vraagt of bij tegenvallende effecten van de brongerichte maatregelen en de depositie in de toekomst niet zal dalen er automatisch minder economische ontwikkelingsruimte zal zijn. Een andere inspreker stelt dat de ontwikkelingsruimte moet worden verminderd wanneer de (herstel)maatregelen (deels) niet uitvoerbaar blijken te zijn.
3. Andere insprekers stellen dat bij dreigende tekorten in ontwikkelingsruimte aanvullende stikstof-reducerende maatregelen geselecteerd moeten worden volgens uniforme landelijke beleidskaders waarbij kosteneffectiviteit een belangrijk selectie criterium is.
4. Inspreker stelt voor om door middel van monitoring en bijsturing bij tekorten meer ontwikkelingsruimte beschikbaar te maken, ook al wordt daarmee de beschikbare depositieruimte overschreden.
5. Een inspreker stelt voor om te werken met tijdelijke vergunningen, zodat bijsturing op bedrijfsniveau mogelijk is.
6. Voetnoot 73 in het ontwerp programma laat ruimte dat bijsturing door de Interbestuurlijke Adviesgroep PAS ook kan worden gezocht buiten de sector. Inspreker vraagt of ze er hierbij vanuit kunnen gaan dat de landbouw dus ook NOx-winst uit verkeer mag benutten als er niet voldoende ruimte is binnen de 56% van de 10 kiloton?
7. Insprekers zouden bij de voorbeelden voor bijsturing (PAS-programma paragraaf 6.3.2) ook graag een voorbeeld zien uitgewerkt voor segment 2, waarbij een economisch project moet doorgaan, maar het maximum van de ontwikkelingsruimte is bereikt.

Antwoord:

1. De beschikbare hoeveelheid ontwikkelingsruimte in segment 2 en voor de reservering voor activiteiten onder de grenswaarde is op dagelijkse basis inzichtelijk voor het bevoegd gezag. Jaarlijks kan de omvang van de ontwikkelingsruimte worden aangepast, door tussen de eerste en tweede helft van het tijdvak van het programma of tussen segmenten te schuiven. De ruimte moet daarbij in beginsel gezocht worden binnen de beschikbare depositieruimte voor het betreffend Natura 2000-gebied. Indien hiervoor meer depositieruimte nodig is, zal dit door de bevoegde gezagen gezamenlijk worden opgepakt.

2. Wanneer de totale effecten van brongericht maatregelen voor de landbouwsector tegenvalt zal, conform de "Overeenkomst generieke maatregelen in verband met het Programma Aanpak Stikstof", ook minder ontwikkelingsruimte vrijgegeven kunnen worden aan de landbouwsector. Door tussentijdse monitoringsmomenten wordt de hoeveelheid beschikbaar gestelde depositieruimte aan de landbouw vergeleken met de gerealiseerde vermindering van de stikstofemissie door de generieke landbouwmaatregelen uit de overeenkomst. Indien blijkt dat herstelmaatregelen niet uitvoerbaar zijn conform de gebiedsanalyses, dan bestaat de mogelijkheid deze te vervangen door andere maatregelen, met een vergelijkbaar effect. Wanneer zou blijken dat het ecologisch oordeel hierdoor geen stand kan houden, bestaat de mogelijkheid de uitgifte van ontwikkelingsruimte tijdelijk te beperken, totdat er een oplossing is gevonden.
3. Indien aanvullende stikstofreducerende maatregelen overwogen worden, zal kosteneffectiviteit daarbij een rol spelen (zie hoofdstuk 6 van het programma).
4. Het programma geeft de mogelijkheid om voor segment 1 meer ontwikkelingsruimte vrij te maken. Het programma zegt hierover het volgende: "Er moet dan tussen de Ministers van Economische Zaken en van Infrastructuur en Milieu en de bestuursorganen die voor de betrokken Natura 2000-gebieden het beheerplan (mede) vaststellen, overeenstemming bestaan dat er meer ontwikkelingsruimte voor dat Natura 2000-gebied beschikbaar moet komen en beschikbaar kan worden gesteld. Daarbij wordt bezien of aanvullende brongerichte of herstelmaatregelen dienen te worden getroffen waardoor nieuwe depositieruimte en ontwikkelingsruimte beschikbaar kunnen worden gesteld."
5. Het is niet wenselijk voor de bedrijfszekerheid om te werken met tijdelijke vergunningen. Voor bijsturing is het niet noodzakelijk om in te grijpen op bedrijfsniveau. Dit kan bijvoorbeeld ook door intensivering van een herstelmaatregel of bronmaatregel en in het uiterste geval door beperking van de ontwikkelingsruimte.
6. De huidige daling van NOx-emissies van verkeer leidt niet tot extra depositieruimte. Alleen wanneer er extra maatregelen genomen worden kan er extra ontwikkelingsruimte worden gecreëerd.
7. De voorbeelden die in het programma zijn opgenomen zijn bedoeld een beeld te geven hoe het proces van bijsturing op verschillende onderdelen eruit zal zien. Het programma heeft niet als doel om voor iedere mogelijkheid dit proces in detail uit te werken. Per situatie zal door de formeel bij het programma betrokken bestuursorganen gezamenlijk worden bezien of en hoe bijsturing van (onderdelen) van het programma aan de orde is.

Betrokkenheid bij monitoring en bijsturing

1. Inspreker wenst tijdig betrokken te worden bij het eventueel vervangen, wijzigen of toevoegen van watermaatregelen.
2. In de eerste periode van de PAS en met name in de eerste drie jaren zijn monitoring en bijsturingsmogelijkheden essentieel. Alle betrokken partijen zullen goed de vinger aan de pols moeten houden en alert moeten reageren op afwijkende ontwikkelingen om tot passende oplossingen te komen. Diverse sprekers willen dan ook dat zij op zowel landelijk als op provinciaal beheerplanniveau betrokken worden bij monitoring en eventuele bijsturingssacties. Daarnaast stellen zij voor om bijvoorbeeld via het instellen van een Borgingscommissie een zwaardere verankering aan te brengen van de noodzakelijke monitoringstaak en de algehele systeembewaking. Sprekers willen dan graag bij een dergelijke commissie worden betrokken.

Antwoord:

1. Voor de realisatie van de herstelmaatregelen is goede samenwerking tussen bevoegd gezag en uitvoerende partij een vereiste. Over de voortgang en eventuele bijstelling of bijsturing van de herstelmaatregelen heeft het bevoegd gezag tijdig en regelmatig overleg met de uitvoerende partij(en).
2. Indien bijsturing aan de orde is zullen relevante actoren waar mogelijk worden betrokken bij de voorbereiding. Voor de generieke bronmaatregelen in de landbouw is dit reeds in het convenant afgesproken.